

Guds skjønn døtre

Sigrid Undset

Oslo, Verdens Gang 22. desember 1947

Kongespeilet gjenforteller forfatteren historien om menneskets skapelse og syndefall, slik som den diktende fantasien i middelalderen hadde utbrodert den. Da Gud hadde satt Adam og Eva inn i den skjønn nye verden og hadde gitt dem all denne herligheten til odell og eie, - Paradisets grønne have med blomster og trær, dyr og flyvende fé, - så kalte han til sig fire guddommelige møer som skulde følge Adam og vokte på ham. De het Sannhet, Fredsommelighet, Rettferdighet og Miskunn. Og da Adam hadde brutt sin pakt med Gud og øvet ulov, da kalte Gud til sig de fire møene. En for en stod de frem, og for Guds dommersæte vidnet de om sitt syn på saken, hver etter sin natur, - og Gud lyttet til Sannheten og Fredsommeligheten, Rettferdigheten og Miskunn. I sin dom tok han hensyn til alt de hadde ytret. Så da dommen falt, tok disse søstrene hverandre i favn. Miskunn og Rettferdighet, Sannhet og Fredsommelighet, la armene om hverandres hals og kystes.

Hele dette fantasispillet er ikke noe særnorsk. Det var felles gods i hele den kulturkretsen som Norge også hørte til den gangen. I alle kristne land var tenkende mennesker enige (i teorien altså) om, at overalt hvor men-nesker sitter til doms over mennesker skulde sakene fremmes på en slik måte, så når dom var felt kunde Miskunn og Sannhet ta hverandre i favn og Rettferdighet og Fred-sommelighet halsfanges og kysse.

Den mentaliteten som gjerne vilde konkretisere idéene og fortolke materielle erfaringer gjennom abstraksjoner, lot moralske verdier tre frem plastisk, med det levende livs fylde og friske farver, som skapninger gått ut av Guds tanke. Dygdene var ikke engler, de var ikke mennesker heller, men de var levende vesener, personer i verdensdramaet: Guds skjønn døtre, strålende av liv og kraft. Vi er kommet usigelig langt bort fra denne tankeverden. Selve glosen dyd er spiss og stygg i klangen. Den får oss til å tenke på noe sjappet og sipet, surt og ukraftig. Vi har glemt at grunnbetydningen av dygd er dugelighet, kraft, styrke, pålidelighet. På engelsk og i de romanske sprogene hvor ordet for dyd er avledet av latinsk virtus har enda virtue, vertu osv. mye av den samme grunnbetydningen, vekker ved assosiasjon forestillinger om noe som er livsfremmede, kraftig og djervt, som de forskjellige dygdene står for hver på sitt virkefelt. Der er det ikke gått helt i glemmeboken at engang var dygdene i folkets tanker og tale Guds skjønn døtre, - enslags hellige skjoldmøer som vokter og verget menneskenes verden - hvis bare menneskene lot dem få lov til å gjøre det.

Idéen om de fire kardinaldygder er eldre enn kristendommen. (Navnet har ikke noe å gjøre med kardinaler, dvs. Pavens senatorer. Både disse prelatene og de fire fundamentale moralske kvaliteter har fått sitt navn fra latinsk cardo, - hengsel, tappen som noe dreier sig om eller beveger sig på.) De fire kardinaldygdene til Sokrates og Platon var Omtenkksomheten - det er det nærmeste en på norsk kan komme til de gamles begrep Prudentia, Fastheten, Måteholdet og Rettferdigheten. Kirken tok disse fire dygdene til sitt hjerte og nevnte dem de naturlige dygder, - de moralske verdiene som det ligger i menneskenaturen å elske og søke virkeliggjort, fordi menneskene trass i syndefallet likevel hadde den dunkle bevisstheten om, i hvis bilde vi engang var blitt skapt. Vi evner nok aldri av oss selv å virkeliggjøre dem fullt ut, fordi våre mørke og stridende lidenskaper uavlatelig bryter frem og river ned alt vi selv har bygget opp av godt og rett. Først da Guds ord blev kjøtt og bodde blant oss fikk disse fire Guds døtre som hadde fått lov til å bli hos oss etter syndefallet også, for å vokte og lede oss, forsterkning fra Himmelen. Da blev det sendt ned tre søstre til som skulde hjelpe dem, - Tro, Håp og Kjærlighet het de. Kirken kalte dem de "teologiske" dygder.

Vår tankeverden er kommet svært langt bort fra middelalderens, som gav abstrakte begreper kjøtt og blod og livsens rødme i kinnene, levende reisning som unge og skjønn kvinneskikkelser, - og til gjengjeld var tilbøielig til å dikte inn i det de visste

om stofflige og fysiske ting abstrakte idéer, gjøre dem til symboler på idéer og tankevirksomhet. Men en får sine tvil om en skal kalle denne veien vi har gått, bort fra middelaldermenneskenes helhetssyn på verden, for en fremskrittets vei, når en tenker på, at den gangen kunde folk i god tro si at Omtenkksomheten, Fastheten, Måteholdet og Rettferdigheten var "naturlige" dygder, – moralske verdier som vi i kraft av vår medfødte natur var nødt til å hige mot og søke virkeliggjort i forholdet menneske og menneske imellem. At vi har gått en lang vei siden den gang er iallfall sikkert nok.

Omtenkksomheten, Prudentia, dermed mente de evnen til å dømme viselig og vel om hva for mål det er verdt å streve etter og om de veier en kan gå for å nå dit. Her vilde vel de fleste av oss tenke på noe negativt, en ufrisk forsiktighet. Men Omtenkksomheten går alltid sammen med sin søster Fastheten, tapperheten. Måteholdet – er det noen som tenker på det som en positiv dygd? Og Rettferdigheten, tenker vi ikke helst at hun er med tiden blitt et skrøpelig gammelt krek?

Men hva vilde det skje i vår forvirrede, plagede og sundsprengte verden hvis de kom tilbake til den, de syv kardinaldygdene, - fire som hadde hjemme hos oss her på jorden alltid, tre som kom ned fra Himmelen – Guds skjønne døtre. Og med dem de fire guddommelig møene som Kongespeilets forfatter fører frem som bisittere når Gud dømmer, og hvor mennesker som har en god vilje sitter til doms over mennesker? Omtenkksomheten og Fastheten, Måtehold og Rettferdighet, Tro, Håp, Kjærlighet, Sannhet og Miskunn, Fredsommelighet og Rettferdigheten igjen, hånd i hånd som i ringdans, yndigere enn dansende gratier, sterkere enn en hær under våben. – Kan det nytte å tenke på det – –

Utsnitt fra Sandro Botticellis La Primavera (Våren), de tre gratier